

ผลของการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาต่อความรับผิดชอบในหน้าที่
ของนักศึกษาวิชาชีพครู สถาบันราชภัฏ

นางเอมอร กฤษณะรังสรรค์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต
ภาควิชาจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2537

ISBN 974-584-890-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Effect of the Threefold Training on
Teaching Profession Students' Duty Responsibility,
Rajabhat Institute.

Mrs.Emon Krisanarungsun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Doctor of Philosophy

Department of Psychology

Graduate School

Chulalongkorn University

1994

ISBN 974-584-890-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ผลของการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาต่อความรับผิดชอบในหน้าที่
ของนักศึกษาวิชาชีพครู สถาบันราชภัฏ

โดย

นางเอมอร กฤษณะรังสรรค์

ภาควิชา

จิตวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต

พระเมธีธรรมภรณ์ (ดร.พระมหาประยูร ธรรมจิตโต)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษบัณฑิต

[Signature]
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฤกษ์สุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

[Signature]
..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา)

[Signature]
..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต)

[Signature]
..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระเมธีธรรมภรณ์ (ดร.พระมหาประยูร ธรรมจิตโต))

[Signature]
..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพร อูวรรณไณ)

[Signature]
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสรัช โปธิแก้ว)

[Signature]
..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์)

เอมอร กฤษณะรังสรรค์ : ผลของการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาต่อความรับผิดชอบ
ในหน้าที่ของนักศึกษาวิชาชีพครูสถาบันราชภัฏ (THE EFFECT OF THE THREEFOLD
TRAINING OF TEACHING PROFESSION STUDENTS' DUTY RESPONSIBILITY,
RAJABHAT INSTITUTE) อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และ
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ดร.พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต), 229 หน้า.

ISBN 974-584-890-5

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา ที่มีต่อการ
พัฒนาความรับผิดชอบในหน้าที่ของนักศึกษาวิชาชีพครูสถาบันราชภัฏ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษา
วิชาชีพครู สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 35 คน แบ่งเป็นกลุ่ม
ทดลอง 18 คน และกลุ่มควบคุม 17 คน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มทดลองได้รับการฝึกอบรม
ตามหลักไตรสิกขา ในระยะทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ ในขณะที่กลุ่มควบคุมได้รับการฝึกอบรม
โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูดี การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดย
การบันทึกจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนจากการสังเกต
นักศึกษาแต่ละคน ในระหว่างระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล และให้นักศึกษา
ตอบแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่ และแบบวัดศีล สมาธิ และปัญญา ก่อนการทดลอง หลังการ
ทดลอง และ 3 สัปดาห์หลังการทดลอง ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยร้อยละ
ของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ ด้วยการทดสอบค่าที และทดสอบ
ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ และค่าเฉลี่ย คะแนนศีล สมาธิ และ
ปัญญาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางแบบวัดซ้ำ

ผลการวิจัยพบว่านักศึกษากลุ่มทดลองมีความรับผิดชอบในหน้าที่สูงกว่านักศึกษากลุ่ม
ควบคุมทั้งพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนที่ได้จากการสังเกตโดยผู้ช่วยวิจัย และคะแนน
ความรับผิดชอบในหน้าที่ ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่โดยตัวนักศึกษาเอง ทั้ง
ในระยะทดลองและระยะติดตามผล อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา จิตวิทยา
สาขาวิชา จิตวิทยาการศึกษา
ปีการศึกษา 2537

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C243057 : MAJOR EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

KEY WORD: DUTY RESPONSIBILITY / THREEFOLD TRAINING / TEACHING PROFESSION STUDENTS

EMON KRISANARUNGSUN : THE EFFECT OF THE THREEFOLD TRAINING ON TEACHING PROFESSION STUDENTS' DUTY RESPONSIBILITY, RAJABHAT INSTITUTE. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. SOMPOCH IAMSUPASIT, Ph.D. AND PHRA MEDHIDHAMMAPORN (PHRAMAHA PRAYOON DHAMMAJITTO), Ph.D. 229 pp. ISBN 974-584-890-5

The purpose of this research was to develop duty responsibility of teaching profession students by the Threefold Training. The subjects comprised of 35 teaching profession students of Petburiwittayalongkorn Rajabhat Institute. The subjects were randomly assigned into experimental group and control group with 18 and 17 respectively. The experimental group was trained 8 weeks by the Threefold Training while the control group was trained by group activities within the content of good teacher characteristics. Each subject was observed duty responsible behaviors in the classroom during baseline, treatment and follow up period. Also each subject was tested on Duty responsibility and Sila Samadhi and Panna before, immediately after treatment and also 3 weeks after treatment. The scores on observing behaviors were tested by t-test. The scores on duty responsibility and Sila Samadhi and Panna scores were tested by Two-way ANOVA with Repeated Measures.

The results showed that the experimental group obtained higher duty responsible behaviors in the classroom than the control group during treatment and follow up period. The scores on responsibility of the experimental group were significantly higher than the control group at .05 level both treatment and follow up periods.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....จิตวิทยา
สาขาวิชา.....จิตวิทยาการศึกษา
ปีการศึกษา.....2537

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่อคณาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ด้วยความเมตตา และความช่วยเหลืออย่าง
ดียิ่งของรองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และท่านพระเมธีธรรมภรณ์
(ดร.พระมหาประยฺยุร ชุมมจิตฺโต) อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำ ตลอดจน
ช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความเมตตาเสมอมา และในโอกาสนี้ผู้วิจัยขอ
กราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณท่านพระธรรมปิฎก (ประยฺยุทฺ ปรฺยุตฺโต) ที่ได้เมตตาและสละเวลา
อันมีค่ายิ่งของท่านแก่ผู้วิจัยในการอธิบายพุทธธรรมและให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยพิจารณา
ความเป็นไปได้ของงานวิจัยก่อนการเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์

กราบขอบพระคุณท่านพระเทพวิสุทธิกวี วัดโสมนัสวิหาร ที่ให้ความเมตตาสอนวิธี
ทำเพ็ญสมาธิเบื้องต้น และแนะนำหนังสืออ่านเพิ่มเติมในการทำเพ็ญกรรมฐานแก่ผู้วิจัย

กราบขอบพระคุณพระสุธรรม สุธรรมโม วัดธรรมกายปทุมธานี ที่เมตตาเป็นธุระ
ในการดำเนินการตอบแบบวัดของพระภิกษุและสามเณรวัดธรรมกาย และกราบขอบพระคุณ
พระภิกษุและสามเณรทุกท่านที่ให้ความกรุณาในการตอบแบบวัดในการวิจัยนี้

กราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสรัช โปธิแก้ว ที่ชี้แนะคุณค่าอันยิ่งใหญ่
ทางจิตวิทยาของพุทธศาสนาให้แก่ผู้วิจัย อันเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นสู่การวิจัยที่มี
พุทธศาสนาเป็นฐานของแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้

กราบขอบพระคุณ ผ.ศ.ปรีชา เศรษฐีธร ร.ศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม
ดร.ทองหล่อ วงษ์อินทร์ ผ.ศ.ดร.นันทนา วงษ์อินทร์ อาจารย์ปฎิยพรรณ เผือกสวัสดิ์
ดร.พลศรี น้อยวงศ์ และคณาจารย์สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
ทุกท่าน ที่ช่วยเหลือให้การดำเนินการวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผ.ศ.ดร.เตือนใจ ทองสำริด ผ.ศ.วิรุฬห์ ทองอำภา
อาจารย์วิฑิตา พัทธ์รัตน์ อาจารย์รัตนา นฤภัทร ดร.เพ็ญพิศุทธิ เนคมานุรักษ์ และ
อาจารย์ชูศรี สุวรรณ ที่ช่วยดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์และนักศึกษาสถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยในพระ
บรมราชูปถัมภ์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏภูเก็ต
และสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานีที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์สมบูรณ์ คำามมูล และ อาจารย์ชลิต พุทธรักษา ครูดีเด่น
ครูสภาประจำปี 2535 ที่กรุณาเป็นบุคคลตัวอย่างแก่นักศึกษาในการวิจัยนี้

ขอขอบคุณ คุณทิพย์วัลย์ สุทิน คุณภารณี วนะภุติ และคุณเกรรณิการ์ บารมี ที่ให้
ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและความเอื้ออาทรแก่ผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบคุณ คณะผู้ช่วย
วิจัยทั้ง 6 ท่าน คุณประนอม ศรีโกศักดิ์ คุณจิตตรา สาริกา คุณอารยา มาตขาว
คุณกัญญารัตน์ ภูสารี คุณอุไรลักษณ์ ก้อนทอง และคุณรัตนาภรณ์ บุญประกอบ ที่ตั้งใจ อดทน
และรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างดียิ่ง จนงานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี

ขอระลึกถึงพระคุณของ เตี่ยและแม่ผู้ล่วงลับ ที่ให้ชีวิต ทั้งเป็นต้นแบบที่สมถะและ
อ่อนโยนแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณพี่ๆทุกคนที่ห่วงใยและมีส่วนสร้างสรรค์ชีวิตที่อบอุ่นแก่ผู้วิจัย
ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณ พ.ต.ท. โสภณ และด.ญ. อินทอร กฤษณะรังสรรค์ และ
น้องๆครอบครัวกฤษณะรังสรรค์ทุกคน ที่เป็นกำลังใจและช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลง
ด้วยความรัก ความห่วงใยและความเอื้ออาทรเสมอมา

เอมอร กฤษณะรังสรรค์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฏ
สารบัญภาพ	ท
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	64
ปัญหาในการวิจัย	72
ตัวแปรในการวิจัย	72
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	72
สมมติฐานในการวิจัย	72
คำจำกัดความในการวิจัย	73
ขอบเขตของการวิจัย	76
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	77
2. วิธีดำเนินการวิจัยและวิธีรวบรวมข้อมูล	78
กลุ่มตัวอย่าง	78
การออกแบบการวิจัย	78
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	79

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
วิธีดำเนินการวิจัยและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	88
การวิเคราะห์ข้อมูล	104
3. ผลการวิจัย	105
4. การอภิปรายผลการวิจัย	128
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	137
รายการอ้างอิง	141
ภาคผนวก	151
ภาคผนวก ก.	152
ภาคผนวก ข.	157
ภาคผนวก ค.	161
ภาคผนวก ง.	166
ภาคผนวก จ.	171
ภาคผนวก ฉ.	172
ภาคผนวก ช.	213
ประวัติผู้เขียน	229

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงกลุ่มพฤติกรรมและคุณลักษณะย่อยของความรับผิดชอบ ที่สังเคราะห์จาก นิยามของคำว่า "ความรับผิดชอบ"	8
2 จำนวนความถี่และร้อยละของผู้นิยามที่ให้ความหมายคำว่า "ความรับผิดชอบ" ในแต่ละคุณลักษณะ	10
3 แสดงกลุ่มพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ของนักศึกษาวิชาชีพครู ที่รวบรวม จากความเห็นของนักศึกษาวิชาชีพครู และอาจารย์สถาบันราชภัฏ	13
4 จำนวนความถี่ร้อยละของคำตอบของนักศึกษาและอาจารย์ ในแต่ละพฤติกรรม	14
5 แสดงการดำเนินการทดลองในระยษการทดลองในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	91
6 แสดงการดำเนินการฝึกอบรม ในระยษการทดลองช่วงแรกที่ต่อเนื่องเป็นเวลา 7 วัน ของกลุ่มทดลอง	94
7 แสดงการดำเนินการวิจัยในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยษเส้นฐาน ระยษทดลอง และระยษติดตามผล	100
8 ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ยร้อยละ ของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความ รับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียน ของนักศึกษากลุ่มทดลองรายคน ในระยษเส้น ฐาน ระยษทดลอง และระยษติดตามผล	108
9 ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ยร้อยละ ของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความ รับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียน ของนักศึกษากลุ่มควบคุมรายคน ในระยษเส้น ฐาน ระยษทดลอง และระยษติดตามผล	109
10 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาการเกิด พฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่ม ควบคุม ในระยษเส้นฐาน	110

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
11 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยะทดลอง	111
12 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยะติดตามผล	112
13 ค่าเฉลี่ยร้อยละของ จำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบในหน้าที่ในชั้นเรียนของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในการสังเกตแต่ละครั้ง ในระยะเสันฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล	113
14 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ ที่ได้จากแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่ ในระยะเสันฐาน ระยะทดลองและระยะติดตามผล และจำนวนนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	115
15 ผลการทดสอบความเป็นเอกพันธ์ของความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม (Homogeneity of error between groups) และความเป็นเอกพันธ์ของความแปรปรวนภายในกลุ่ม (Homogeneity of error within groups) ของคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่ ของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	116
16 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน 2 ทาง แบบวัดซ้ำ 1 ตัวแปร ของคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่ของนักศึกษากลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม	118
17 ผลการวิเคราะห์ simple main effect ของตัวแปรเงื่อนไขการทดลอง (A) และตัวแปรระยะเวลา (B) ที่มีผลต่อคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบในหน้าที่	119

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
18	122
19	123
19	124
20	125
21	126

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของพุทธธรรมที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย	26
2	แสดงการสัมพันธ์อาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกันและกันขององค์ประกอบ 12 ข้อ ในปฏิจลสมุปบาท	30
3	แสดงค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบ ในหน้าที่ในชั้นเรียนของนักศึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในแต่ละครั้งที่ สังเกต	114
4	แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเงื่อนไขการทดลองและตัวแปรระยะเวลา ที่ มีต่อคะแนนความรับผิดชอบในหน้าที่ ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบ ในหน้าที่ในระยะเส้นฐาน ระยะทดลองและระยะติดตามผล ของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม	121
5	แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเงื่อนไขการทดลองและตัวแปรระยะเวลา ที่ มีต่อคะแนนศีล สมาธิ และปัญญา ที่ได้จากการตอบแบบวัดศีล สมาธิ และ ปัญญา ในระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล ของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม	128

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งกรณีที่กระทบจิตใจของคนทั่วไป ได้แก่ กรณีครูข่มขืนศิษย์ และครูลงโทษเด็กอย่างเกินกว่าเหตุ ซึ่งในปี พ.ศ. 2534 ที่ผ่านมามีได้ปรากฏข่าวทำนองดังกล่าวขึ้นเป็นระยะๆ นับสิบราย (ดุษฎิ กิติโมรากุล, 2535:19) และการกระทำคามผิดทางวินัยของครูในปัจจุบันมีแนวโน้มมากขึ้น มีครูจำนวนมากประพฤติตนไร้ระเบียบวินัยและขาดความรับผิดชอบ ละทิ้งการสอน ไม่ตั้งใจสอน ประพฤติตนไม่เหมาะสม เช่น เมาสุรา หมกมุ่นการพนัน ประพฤติผิดในทางชู้สาว ซึ่งปัญหาการขาดคุณภาพของครูนี้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพการศึกษา และมีผลทำให้นักเรียนและบุคคลทั่วไปเสื่อมศรัทธาต่อครู โดยไม่ถือว่าครูเป็นบุรุษนิยบุคคลที่ควรแก่การเคารพนับถือและเป็นแบบอย่างที่ดีได้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2529:4-5 ; คณะทำงานด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา 2533:15) ซึ่งแม้ว่าสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู ได้แก้ไขให้มีการดำเนินการทางวินัยอย่างเข้มงวด ถึงกับให้มาตรการการลงโทษแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาล้ำหน้าโดยมุ่งไปในทางพัฒนาด้านจิตใจครู แทนการใช้มาตรการปราบปรามดังที่เคยทำในอดีต โดยการจัดทำโครงการพัฒนาวินัยและจริยธรรมครู ให้กับข้าราชการครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2529: 4-7)

ความสำคัญของครูและปัญหาคุณภาพของครูดังกล่าว จึงทำให้การหาหนทางสร้างหรือผลิตครูให้มีคุณภาพดีเป็นงานที่สำคัญยิ่งที่จะต้องทำให้สำเร็จ ซึ่งจะเห็นทั้งการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาการขาดคุณภาพของครูที่ถาวรอีกด้วย สถาบันการฝึกหัดครูเป็นสถาบันที่มีหน้าที่ และความรับผิดชอบในภารกิจนี้โดยตรง ซึ่งการที่สถาบันฝึกหัดครูจะผลิตบัณฑิตครูที่มีคุณภาพได้นั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ การสรรหาผู้ที่มีคุณภาพเข้ามาเรียนในสาขาวิชาชีพครู (input) และกระบวนการการผลิต (process) ที่มีประสิทธิภาพ และแม้ว่าการสรรหาจะเป็นหนทางที่ทำให้ได้บุคคลที่มีคุณภาพโดยพื้นฐานก่อนการผลิตก็ตาม แต่กระบวนการผลิตยังคงเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของสถาบันการฝึกหัดครู ทั้งนี้เพราะการที่จะสร้างครูที่เป็นครูที่ดี มีคุณภาพได้นั้น มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยง่ายแต่จะต้องได้รับกระบวนการปลูกฝัง สั่งสอนอบรม เป็นระยะเวลาพอสมควร (คณะกรรมการดำเนินการด้านครู และบุคลากรทางการศึกษา, 2533:10) เพื่อเป็นการเสริมสร้าง และพัฒนาคุณภาพของนักศึกษาวิชาชีพครูหรือบัณฑิตครู ให้เป็นครูที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ความ

สามารถในวิชาชีพ และด้านคุณธรรมจริยธรรมของครู หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือให้มีลักษณะครูที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศต่อไป

จากการศึกษางานวิจัย เกณฑ์การคัดเลือกครูดีเด่น และทัศนะของนักการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับครูกิจศึกษา เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครู ปรากฏว่า มีความสอดคล้องกันอย่างมาก กล่าวคือคุณลักษณะของครูที่ดีนั้น ต้องมีความรู้ดีและสอนดี และนอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีคุณลักษณะอื่นๆอีก ได้แก่ ความรับผิดชอบต่องาน ซื่อสัตย์สุจริต ตรงต่อเวลา ความยุติธรรม เมตตากรุณา เสียสละ (เฉลียว บริรักษ์ติ และคณะ, 2502: 365-368 ; พูลสุข (ศรีयरรวงค์) สังข์รุ่ง, 2520:109 ; สุริยา จารยะพันธ์, 2527: 57-58 ; จันทิมา สุวรรณพรหม, 2528:58-63 ; สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, กองมาตรฐานวิชาชีพ, 2530:8-17 ; ยุพิน พิพิธกุล, 2531:37 ; คุรุสภา, 2533:2) ความขยันพากเพียร ตั้งใจ อดทน ควบคุมอารมณ์ได้ มีศีลธรรมและความประพฤติดีงาม (สุวรรณา เนตรยากร, 2520:34-54 ; วิไลวรรณ ทรัพย์เจริญ, 2522:72-73 ; สุริยา จารยะพันธ์, 2527:57-58 ; นิภาพรรณ กุลติลก, 2530:69 ; สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา กองมาตรฐานวิชาชีพ, 2530:8-17 ; ยุพิน พิพิธกุล, 2531:37 ; คุรุสภา, 2533:2) อีกทั้งคณะอนุกรรมการดำเนินการด้านครู และบุคลากรทางการศึกษา (2533: ข-24) ได้สรุปเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ว่า ครูที่ดีจะต้องประพฤติตนเป็นคนดีอยู่ตลอดเวลา ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี ไม่มัวเมาในอบายมุข มีเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความยุติธรรม มีระเบียบวินัย และ ความรับผิดชอบต่องานที่การงาน และนอกจากนี้จากการวิเคราะห์หลักสูตรการครูกิจศึกษาไทย พุทธศักราช 2535-2530 ของดวงจันทร์ เตียววิไล (2532:371) ยังพบว่าการศึกษาในช่วงแห่งความทันสมัยนี้มีเป้าหมายให้เป็นนักวิชาชีพที่สำนึกในความสำคัญของหน้าที่ และ ความรับผิดชอบ รวมทั้งให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีบุคลิกภาพดี และมีคุณธรรมสูง

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูที่กล่าวข้างต้น เป็นคุณลักษณะของครูดีในทัศนะของนักการศึกษา บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานครูและการพัฒนาครู เกณฑ์การคัดเลือกครูดีเด่นตลอดจนทัศนะของกลุ่มครู ศึกษานิเทศก์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารการศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียนในท้องถิ่นต่างๆในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งไม่ว่าจะเป็นทัศนะ ต่อคุณลักษณะที่พึง

ประสงค์ของครูโดยภาพรวม หรือ ครูในสาขาที่แตกต่างกัน แต่ก็มีคุณสมบัติคล้ายกัน จึงสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะเหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สำคัญของครูในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การตรงต่อเวลา ความยุติธรรม ความเมตตา กรุณา ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจปฏิบัติงาน ความอดทน ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การมีศีลธรรมและประพฤติดีงาม

งานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของอาจารย์ และ นักศึกษาวิทยาลัยครู และเยาวชนไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีข้อสรุปที่ค่อนข้างชัดเจนว่า มีคุณลักษณะบางประการ ที่ควรได้รับการพัฒนา และปรับปรุงให้มีเพิ่มขึ้น ดังที่ปรากฏในผลการวิจัย ของกรมการฝึกหัดครู (2525) ที่พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์ สังกัดสถานศึกษากรมการฝึกหัดครูที่ยังต่ำกว่าเกณฑ์ คือ ความรับผิดชอบ ส่วนคุณลักษณะของนักศึกษาที่ต่ำกว่าเกณฑ์ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต และความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของลำดวน เกษตรสุนทร (2531:413-414) ที่พบว่านักศึกษาวิทยาลัยครู ในกลุ่มสหวิทยาลัย ทักษิณ ซึ่งประกอบด้วยวิทยาลัยครู 5 แห่ง มีนักศึกษาในวิทยาลัยครู 1 แห่ง ที่มีคุณลักษณะ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และ ความเสียสละ อยู่ในระดับที่มีเพื่อประโยชน์ของตนเอง และ นักศึกษาในวิทยาลัยครู 3 แห่ง มีคุณลักษณะเหล่านี้อยู่ในระดับเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็กๆ และ มีวิทยาลัยครู เพียง 1 แห่งเท่านั้น ที่มีคุณลักษณะอยู่ในระดับที่มีเพื่อประโยชน์ ของ สังคมส่วนรวม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ศึกษาคุณลักษณะในเยาวชนไทย ดัง เช่น ผลการวิจัยของปรีชา วิหคโต (2526) ที่พบว่าลักษณะนิสัยการทำงานของเยาวชน ไทยที่เป็นจริงในสังคมปัจจุบันที่ควรปรับปรุง ได้แก่ ความรับผิดชอบ และ อุบล เรียงสุวรรณ (2522:90) ที่พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนในประเทศไทยมีพฤติกรรมการรักษาระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ที่ไม่พึงประสงค์มากที่สุด ในทุกภาคของประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ ได้กล่าวมาข้างต้น ก็มีอยู่บ้าง ได้แก่ งานวิจัยของ เพิ่มพร เชียรถาวร (2534: 375-379) ที่ศึกษาพบว่า นักศึกษาวิทยาลัยครูในกลุ่มสหวิทยาลัยล้านนา มีคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมาย ความเสียสละ ความรักชาติ ความเมตตา กรุณา และความสามัคคี อยู่ในระดับที่มีเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

จากรายงานการวิจัยข้างต้นบ่งชี้ว่า คุณลักษณะที่ควรได้รับการพัฒนา เสริมสร้าง และแก้ไขปรับปรุงให้มีเพิ่มขึ้น ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ สุจริต และ ความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเมื่อพิจารณาความหมายของคุณลักษณะเหล่านี้แล้ว พบว่าความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่มีการให้คำนิยามกว้างและแตกต่างกันออกไป ทั้งในทัศนะของสังคมตะวันตกและสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการให้นิยามความรับผิดชอบของบุคคลต่างๆ ดังนี้ คือ Browne (1958:58) กล่าวว่า ความรู้สึกรับผิดชอบ ประกอบด้วย ความไว้วางใจได้ ความคิดริเริ่ม ไม่ท้อถอย ต่ออุปสรรค ทำงานหนัก เชื่อมั่นตนเอง และปรารถนาที่จะทำให้อีกดีกว่าเดิม Cattell (1963:154) กล่าวว่า บุคคลที่มีความสามารถในการรับผิดชอบ หมายถึง บุคคลที่มีความบากบั่นพากเพียร และ ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ Funk และ Wagnell (1961:1073) ให้ความหมายความรับผิดชอบ ว่า คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบ และรับผิดชอบในการกระทำของตน มีความซื่อสัตย์ ไว้วางใจได้ สามารถจัดการเงินและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงที่ตั้งไว้ รวมทั้งการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม และ Lawshe (1966:122) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรอบคอบ ความรับผิดชอบ รับผิดชอบ และความไว้วางใจได้ ซึ่งจากนิยามความรับผิดชอบในทัศนะสังคมตะวันตกที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างในทัศนะเหล่านี้ เช่น เดียวกันกับนิยามความรับผิดชอบในสังคมไทย ก็มีการให้ความหมายของความรับผิดชอบทั้งในแง่มุมที่แตกต่างกัน และที่คล้ายคลึงกัน ดังที่จะเห็นได้นิยามความรับผิดชอบดังนี้ คือ ขวาล แพร์ตกุล (2514 : 33) ให้นิยามว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ตั้งใจที่จะทำงาน และติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและเป็นผลเสีย โดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้ได้รับผลสำเร็จตามที่ได้รับการงานมา ซึ่งนิยามนี้ความคล้ายคลึงในบางส่วนกับนิยามของ ละเมียด ลิมอักษร (2517:8) กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2529:3) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2531:128) และ ชำนาญ นิสารัตน์ (2524:53) โดย ละเมียด ลิมอักษร ให้นิยามว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจและขยันขันแข็ง เพื่อบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ไม่ถือเอาความชอบใจหรืออารมณ์เป็นใหญ่ และใช้ความพยายามแก้อุปสรรคต่างๆ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2529:3) ความรับผิดชอบ หมายถึง การ

มีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงาน ให้บรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2531:128) ให้ความหมายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายอย่างสม่ำเสมอด้วยตนเอง โดยมีการวางแผนและเตรียมตัวล่วงหน้า และปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ จนงานสำเร็จเรียบร้อยทันเวลา โดยไม่ต้องมีผู้ใดคอยว่ากล่าวหรือตักเตือน พร้อมทั้งยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งผิดและชอบทุกครั้ง และชำนาญ นิลารัตน์ ให้นิยามว่า ความรับผิดชอบ คือ การยอมรับรู้และสำนึกในการกระทำของตนเอง ยอมรับผลการกระทำของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะ เป็นผลดีหรือผลร้าย ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่นและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบในแง่ของการยอมรับและสำนึกในการกระทำนี้ พุทธทาสภิกขุ ได้เน้นถึงความรับผิดชอบที่เป็นการกระทำอันเกิดจากการยอมรับรู้และความสำนึก มิใช่เพียงแต่รับรู้ อยู่ในใจเท่านั้น โดยพุทธทาสภิกขุ (2520 : 376-377) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือ การยอมรับรู้แล้วกระทำตอบสนองด้วยความสมัครใจต่อสิ่งที่ต้องกระทำ ในฐานะที่เป็นหน้าที่ของตน มิใช่เพียงแต่คิดหรือรับรู้ อยู่ในใจ และพระเมธีธรรมาภรณ์ (2533:59-67) ก็กล่าวถึง ความรับผิดชอบอันเกิดจากความสำนึกว่า ความรับผิดชอบเกิดจากความสำนึก คือ มีความตระหนักรู้ในหน้าที่ และคิดจะทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ ยังได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบว่า มีลักษณะ 3 ประการ คือ 1) ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ 2) ไม่ละทิ้งหน้าที่ 3) ไม่ทุจริตต่อหน้าที่ ซึ่งอีกผู้หนึ่งที่กล่าวถึงความรับผิดชอบในแง่การไม่ละทิ้งหน้าที่ คือ ละออ การุณยวิษ (2505:4-5) กล่าวว่า ผู้ที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน เป็นผู้ที่มีความเอาใจใส่ในการงานของตน คอยหาทางให้การงานของตนได้ก้าวหน้า และหาทางไม่ให้เกิดความบกพร่อง ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุด ไม่ละเลย หรือหลีกเลี่ยงหน้าที่ของตน ปฏิบัติตามระเบียบที่ได้วางไว้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติหน้าที่แต่ละอย่าง จะไตร่ตรองถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากสิ่งที่ตนจะทำลงไปให้รอบคอบก่อน นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้นิยามความรับผิดชอบแตกต่างไปในแง่มุมอื่นๆ ได้แก่ สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2514:77) ให้ความหมายว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบต้องประกอบไปด้วย ความขยันหมั่นเพียร ความละเอียด รอบคอบ ความสามารถและความรอบรู้ ความเอาใจใส่ และความฝ่าฝืนแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ กองมาตรฐานวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2533:30) ระบุคุณลักษณะหลัก

และพฤติกรรมบ่งชี้ของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบ ประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 พฤติกรรม คือ 1) มุ่งมั่นในผลงาน คือ มีวิธีการที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ 2) ใช้เวลาอย่างมีคุณค่า คือ วางแผนการใช้เวลาอย่างเหมาะสม ปฏิบัติงานได้ทันเวลา ใช้เวลาคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ 3) ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน คือ วางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ ปฏิบัติงานตามแผนได้เสร็จและมีประสิทธิภาพ มีความรอบคอบ ระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ทุกด้าน ปฏิบัติภารกิจทุกด้านได้ครบถ้วนตามความสามารถ และประเมินผลการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม และ กนก จันทร์ขจร (2533:316) ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของนักเรียนว่า คือ ความขยันหมั่นเพียร ศึกษาหาความรู้ มุมานะ อุทิศทุ่มเทอย่างเต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถเพื่อเรียนรู้ เคารพเชื่อฟังคำสอนของครู อาจารย์ มีวินัยยึดมั่นปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เรียบร้อยทันกำหนดเวลา ประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมจรรยา ไม่ละเมิดกฎหมาย หรือเที่ยวเตร่หลงใหลในอบายมุข

นิยามของความรับผิดชอบที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในแง่มุมมองที่หลากหลาย ทำให้ความรับผิดชอบมีนิยามในขอบเขตกว้างจนยากแก่การสรุปความหมายของความรับผิดชอบให้ชัดเจนและครอบคลุมได้ แต่อย่างไรก็ตามนิยามความรับผิดชอบก็ยังคงมีความหมายที่ร่วมกันอยู่ไม่ได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่ง Spiro (1969:14) ได้กล่าวว่า ความยุ่งยากของการสรุปความหมายของความรับผิดชอบเกิดจากการที่คำว่าความรับผิดชอบได้ถูกนำไปใช้ในบริบทที่ต่างกันอย่างกว้างขวาง ซึ่ง Spiro ได้เสนอแนะว่าวิธีการหนึ่งที่ช่วยขจัดความไม่ชัดเจนของความหมายของความรับผิดชอบได้ คือ การหาความหมายร่วม (common meaning) จากคำนิยามที่มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันนั้น ด้วยหลักการของ Spiro นี้ ผู้วิจัยจึงได้หาความหมายร่วมของคุณลักษณะความรับผิดชอบจากคำนิยามของความรับผิดชอบที่รวบรวมไว้ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยแยกแยะคุณลักษณะและพฤติกรรมย่อยของความรับผิดชอบตามคำนิยามของผู้ที่ให้ไว้ดังที่กล่าวมาข้างต้น จากนั้นจึงสังเคราะห์ความหมายร่วมของคุณลักษณะและพฤติกรรมย่อยเหล่านั้น โดยจัดเป็นกลุ่มของพฤติกรรมได้เป็น 7 กลุ่ม คือ 1) พยายามทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย 2) ความตั้งใจและเอาใจใส่ 3) การปฏิบัติตามระเบียบ 4) การวางแผนการทำงาน 5) การยอมรับผลของการกระทำ 6) เต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่ และ 7) ยอมรับรู้หน้าที่ ดังมีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 1